

Формування професійної компетентності студентів – майбутніх педагогів – в умовах реалізації Болонського процесу

Сучасна освіта спрямована на формування молодого фахівця, що не тільки володіє певною сукупністю знань, а й є творчою та комунікабельною особистістю. Таким хочуть бачити розвинені суспільства молоде покоління – носієм загальнолюдських цінностей, здатним до саморозвитку і самовдосконалення. Громадянське суспільство, його демократичні принципи і цінності спрямовують майбутніх педагогів на досягнення високої професійної компетентності, активну і принципову поведінку в усіх життєвих ситуаціях.

Завдання роботи – проаналізувати наукові джерела з питань формування професійної компетентності майбутніх педагогів в умовах реалізації Болонського процесу.

У статті розглянуто основні напрями формування професійної компетентності майбутніх студентів в умовах реалізації Болонського процесу. Наведено класифікацію ключових компетентностей у європейських країнах. Названо п'ять кроків для забезпечення якості освіти. Наведено низку дидактичних принципів, які використовуються при проектуванні кредитно-модульної системи навчання майбутніх педагогів.

Ключові слова: професійна компетентність, Болонський процес, ключові компетентності, якість освіти, дидактичні принципи.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасна освіта спрямована на формування молодого фахівця, що володіє не тільки певною сукупністю знань, а й водночас є творчою та комунікабельною особистістю. Таким хочуть бачити розвинені суспільства молоде покоління – носієм загальнолюдських цінностей, здатним до саморозвитку і самовдосконалення. Громадянське суспільство, його демократичні принципи і цінності спрямовують майбутніх педагогів на досягнення високої професійної компетентності, активну і принципову поведінку в усіх життєвих ситуаціях.

Мета статті – проаналізувати наукові джерела з питань формування професійної компетентності майбутніх педагогів в умовах реалізації Болонського процесу.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Проблема підвищення рівня професійної компетентності майбутнього викладача, здатного вільно й активно мислити, моделювати навчально-виховний процес, самостійно генерувати, втілювати нові ідеї і технології навчання та виховання, є актуальною в сучасних соціально-економічних умовах. По-перше, професійно компетентний педагог позитивно впливає на формування творчих студентів у процесі навчально-виховної роботи; по-друге, зможе досягти кращих результатів у своїй професійній діяльності; по-третє, сприяє реалізації власних професійних можливостей.

Одним зі шляхів оновлення змісту освіти й узгодження його із сучасними потребами, інтеграцією до європейського та світового освітніх просторів є орієнтація навчальних програм на набуття ключових компетентностей і на створення ефективних механізмів їх запровадження.

У багатьох європейських країнах, що займалися визначенням, добром та впровадженням ключових компетентностей, останнім часом відбулася орієнтація програм та педагогічних технологій на компетентнісний підхід. Водночас засвоєння студентами ключових компетентностей ураховується при оцінюванні навчальних досягнень студентів. Ключові компетентності мають стати основою процесу оцінювання навчальних досягнень і в українських ВНЗ [4, 13].

Професійна компетентність – сукупність професійних знань та вмінь, а також способи виконання професійної діяльності [3].

Міжнародна комісія Ради Європи розглядає поняття компетентності як загальні, або ключові, вміння, базові вміння, фундаментальні способи навчання, ключові кваліфікації, уміння або навички, ключові уявлення та опорні знання.

Компетентності, на думку експертів РЄ, передбачають: спроможність особистості сприймати й відповідати на індивідуальні та соціальні потреби; комплекс ставлень, цінностей, знань і навичок.

Ключова компетентність: сприяє досягненню успіхів у житті; сприяє розвитку якості суспільних інститутів; відповідає багатоманітним сферам життя [4, 19].

Згідно з визначенням Міжнародного департаменту стандартів для навчання, досягнення та освіти поняття компетентності визначається як спроможність кваліфіковано здійснювати певні завдання. При цьому поняття компетентності містить набір знань, навичок та відношень, що дають змогу особистості ефективно виконувати певні функції, що підлягають досягненню стандартів у галузі професії. Для того щоб полегшити процес оцінювання компетентностей, Департамент пропонує виділити з цього поняття такі індикатори, як набуті знання, вміння, навички та навчальні досягнення.

На Європейській раді в Стокгольмі робоча група експертів зазначила, що ключові компетентності для навчання впродовж життя мають містити такі вісім основних галузей ключових компетентностей у навчанні: фундаментальні – навички рахування та письма; базові компетентності в галузях математики, природничих наук та технологій; іноземні мови; ІКТ-навички та використання технологій; уміння навчатися; соціальні навички; підприємницькі навички; загальна культура.

Експерти, які запропонували такий перелік, зазначили, що слід особливо виділити іноземні мови та ІКТ як дві ключові компетентності, які потребують посиленої уваги та застосування особливих заходів.

Експерти програми «Визначення та відбір компетентностей: теоретичні та концептуальні засади» («DeSeCo») визначають поняття компетентності як здатність успішно задовольняти індивідуальні та соціальні потреби, діяти та виконувати поставлені завдання. Кожна компетентність побудована на комбінації взаємовідповідних пізнавальних ставлень та практичних навичок, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів, знань і вмінь, усього того, що можна мобілізувати для активної дії.

Процес відбору ключових компетентностей у європейських країнах класифікують за трьома блоками: соціальні, мотиваційні та функціональні компетентності [4, 26].

Таблиця
1

Класифікація ключових компетентностей

Соціальні компетентності (пов'язані з оточенням, життям суспільства, соціальною діяльністю особистості)	Мотиваційна компетентність (пов'язана із внутрішньою мотивацією, інтересами, індивідуальним вибором особистості)	Функціональні компетентності (пов'язані зі сферою знань, умінням оперувати науковими знаннями та фактичним матеріалом)
<ul style="list-style-type: none"> – Здатність до співпраці – Вміння розв'язувати проблеми в різних життєвих ситуаціях – Навички взаєморозуміння – Активна участь – Соціальні й громадянські цінності та вміння – Комунікативні навички – Мобільність (у різних соціальних умовах) – Вміння визначити особисті ролі в суспільстві. 	<ul style="list-style-type: none"> – Здатність до навчання – Винахідливість – Навички адаптуватись та бути мобільним – Вміння досягати успіху в житті – Бажання змінити життя на краще – Інтереси та внутрішня мотивація – Особисті практичні здібності – Вміння робити власний вибір та встановлювати особисті цілі. 	<ul style="list-style-type: none"> – Лінгвістична компетентність – Технічна та наукова компетентність – Вміння оперувати знаннями в житті та навчанні – Вміння використовувати джерела інформації для власного розвитку – Вміння використовувати ІКТ.

Цей перелік обговорено й доповнено на серії регіональних «круглих столів» та семінарів серед педагогічної громадськості. Серед опитуваних 92 % респондентів вважають вчасним і доцільним запровадження системи ключових компетентностей у зміст освіти.

Європейська комісія 2004 р. запропонувала п'ять кроків для забезпечення якості освіти: 1) створення всіма інститутами вищої освіти жорстких внутрішніх систем забезпечення якості освіти; незалежність акредитаційних агенцій щодо забезпечення якості освіти в їх оцінюванні, застосування набору стандартів, процедур та правил, викладених у рекомендаціях ради у вересні 1998 року; 2) створення європейського реєстру акредитаційних агенцій щодо забезпечення якості освіти і визначення умов їх реєстрації; 3) можливість інститутів вищої освіти вибрати із реєстру агенцію, що відповідає його профілю і потребам; 4) прийняття результатів оцінювання агенцій офіційного реєстру як основи для рішень щодо ліцензування та фінансування, включаючи право на гранти для студентів [5, 23].

Під час організації навчального процесу в закладі освіти кредитна технологія набуває певних ознак (визначеність цілей, завдань, змісту, принципів, функцій, використовуваних форм, методів та засобів), що дає змогу розглядати її як систему навчання і визначити теоретичні аспекти дослідження. Розроблення будь-якої дидактичної системи орієнтована на те, щоб вона насамперед органічно ввійшла у процес навчання. Це потребує дотримання вимог, які враховують специфічну мету використання системи й одночасно загальні цілі навчання: освітні, розвивальні, виховні. Першою з дидактичних вимог є уточнення загальних завдань навчання, виховання та розвитку осіб, зумовлене переходом до нового інформаційного суспільства.

Інформаційне суспільство спричиняє не лише сильний соціальний, психологічний та культурний вплив на особистість, а й вимагає нового світогляду: уміння бачити та розуміти інформаційну картину світу як систему символів і знаків, прямих та зворотних інформаційних зв'язків, уміння виявляти й аналізувати під час вивчення будь-якого об'єкта, процесу або явища в природі найбільш характерні для них інформаційні аспекти. Як зазначає В. В. Грубінко, метою освіти в сучасних умовах має бути підготовка фахівців, здатних забезпечити перехід від індустріального до інформаційно-технологічного суспільства через новаторство в навчанні, вихованні та науково-методичній роботі; а вимоги, які ставляться до освіти, – це якість, універсальність підготовки випускника та його адаптованість до вітчизняного й міжнародного ринків праці, особистісна орієнтованість навчального процесу, його інформатизація, – визначальна особливість освіти в забезпеченні сталого розвитку людського суспільства [5, 83].

Поряд із цим такі суспільні цінності, як освіченість, здатність до саморозвитку та самовдосконалення, неперервне навчання і підвищення кваліфікації, уміння орієнтуватися у величезному інформаційному потоці, обслуговувати та використовувати інформаційні технології у власній професійній діяльності впродовж усього життя, уміння гнучко, критично мислити в нових умовах набуватимуть особливого значення.

Останім часом відповідно до соціальних вимог змінюються підходи до результату професійної підготовки педагогів. Однією з пріоритетних тенденцій удосконалення професійної освіти стає компетентісна орієнтація, тобто орієнтація на набуття майбутніми фахівцями певного рівня професійної компетентності вже у процесі навчання. Ставляться нові вимоги до професійних і особистісних якостей майбутнього вчителя, зокрема, до його готовності застосовувати нові педагогічні технології та дотримуватися принципів гуманістичної освіти: спрямованість на особистісний розвиток і саморозвиток учня, особистісно-діяльнісний підхід до навчання, індивідуалізацію та диференціацію навчання тощо. Розв'язання цих завдань передбачає спрямованість навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах на вдосконалення підготовки майбутніх педагогів, на підвищення рівня оволодіння кожним із них не тільки ґрунтовними фаховими знаннями, особистісно-орієнтованими загальноосвітніми технологіями, а й інформаційно-комунікаційними технологіями. Цьому сприяє кредитно-модульна система організації навчального процесу (КМСОНП), яка ґрунтується на поєднанні модульних технологій навчання та залікових освітніх одиниць [1, 280].

Проектування кредитно-модульної системи навчання майбутнього педагога на рівні викладача розуміється як проектування дидактичної професійно зорієнтованої технології, що спрямована на формування професійних компетентностей майбутнього фахівця, зокрема значущих для його майбутньої професійної діяльності особистих якостей та знань, умінь і навичок, які потрібні для виконання ним функціональних обов'язків за обраною спеціальністю.

Під проектуванням кредитно-модульної системи організації навчального процесу як видом професійної діяльності викладача слід розуміти процес розроблення ним проекту кредитно-модульної технології навчання – дидактичного опису КМСОНП в частині, що стосується вивчення у вищому закладі освіти конкретної дисципліни (блоку споріднених дисциплін) як системи змістових та залікових модулів.

Пропонується відрізнити від проектування конструктивну діяльність викладача, пов'язану з добором і компонованням навчального матеріалу, розробкою відповідних дидактичних засобів, тобто створенням навчально-матеріальної бази, потрібної для втілення розробленого проекту на практиці [5, 145].

Головна мета проектування – створення викладачем спеціального навчального середовища, що гарантує досягнення професійно зорієнтованих дидактичних цілей студентів під час виконання навчальних обов'язків.

При проектуванні кредитно-модульної системи навчання майбутнього педагога доцільно дотримуватися низки дидактичних принципів, окремі з яких виділили П. Образцов, В. Моторіна і які містяться в тимчасовому положенні про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців:

- принцип цілісності, згідно з яким технологія навчання має являти собою систему цілей, методів, засобів, форм, умов навчання, які будуть структуровані, завершені, взаємопов'язані й інтегровані в таку систему, що забезпечує реальне функціонування і розвиток конкретної дидактичної системи;
- принцип відповідності професійним завданням, за яким зміст навчання, а також знання, уміння, навички, що формуються в межах вивчення дисципліни, мають бути підпорядковані змісту та

- характеру професійних завдань зі сфери діяльності майбутнього фахівця;
- принцип науковості та прогностичності, що серед іншого передбачає побудову стійких зв'язків змісту навчання з науковими дослідженнями;
  - принцип особистісно-орієнтованого навчання, що полягає у підпорядкуванні системи навчання індивідуальним потребам, інтересам і можливостям студентів;
  - принцип адаптації процесу навчання до особистості студента, що серед іншого забезпечує можливість розподілу навчального процесу на підпроцеси, кожен з яких має власні специфічні особливості, які відповідають пізнавальним потребам конкретного студента;
  - принцип особистісно-діяльнісного підходу до навчання, згідно з яким проєктована технологія має бути орієнтована на переважно самостійну навчальну діяльність студента з реалізацією ролі викладача як помічника, консультанта, організатора такої діяльності студента, що відповідає його зоні найближчого розвитку;
  - принцип відтворюваності, за яким відтворення кредитно-модульної технології під час вивчення дисципліни має гарантувати досягнення заданих професійно орієнтованих цілей навчання;
  - принцип неперервності, суть якого полягає в тому, що побудована система навчання повинна реалізуватися на всіх етапах навчання, під час вивчення всіх модулів дисципліни;
  - принцип потенційної надлишковості навчального матеріалу, що потребує створення умов для узагальненого засвоєння знань студентами;
  - принцип технологічності та інноваційності, за яким у навчальному процесі має передбачатися використання сучасних педагогічних й інформаційних технологій, проєктується у вигляді послідовних процедур, спрямованих на гарантоване досягнення діагностично поставлених цілей та на забезпечення його ефективності;
  - принцип діагностичності, що полягає в забезпеченні можливості оцінювання рівня досягнення цілей професійно орієнтованого навчання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, ключові компетентності вчителів посідають чільне місце у цій проблематиці, оскільки європейська політика приділяє їм особливу увагу. Згідно з програмою «Загальні європейські принципи компетентностей і кваліфікацій учителів» до ключових компетентностей учителів належать такі вміння: 1) працювати з іншими людьми; 2) працювати зі знаннями, технологією та інформацією; 3) працювати із суспільством і в суспільстві. Крім того, важливе місце займає набуття загального європейського світогляду. Важливість такої позиції зумовлена фактом, що вчителі мають формувати особистості своїх учнів як активних громадян ЄС.

Перехід на кредитно-модульну систему організації навчального процесу в Україні сприяє інтеграції до європейського простору вищої освіти, реалізації дистанційної форми вищої освіти. Тому підготовка сучасного висококваліфікованого, конкурентоспроможного на Європейському ринку праці фахівця є основною вимогою часу освіти в Україні. Впровадження нових стандартів навчання дає змогу зробити перші кроки на шляху до відповідності європейській системі освіти, яка пропонує виходити зі знань, умінь і навичок студента.

Джерела та література

1. Вища освіта і Болонський процес : навч. посіб. / за ред. В. Г. Кременя. – Тернопіль : Навч. кн. – Богдан, 2004. – 384 с.
2. Голубева М. О. Визначення ключових компетентностей майбутніх учителів: європейський досвід / М. О. Голубева, І. В. П'янкоська // Наук. зап. НаУКМА. – 2004. – Т. 33. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. – С. 7–11.
3. Зер Э. Ф. Психология профессий : учеб. пособие / Э. Ф. Зер. – М. : Академия, 2003. – 336 с.
4. Стратегія реформування освіти в Україні : рек. з освітньої політики. – К. : К.І.С., 2003. – 296 с.
5. Спірін О. М. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів інформатики за кредитно-модульною системою : монографія / О. М. Спірін ; за наук. ред. акад. М. І. Жалдака. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 300 с.

Юнчик Валентина. Формирование профессиональной компетентности студентов – будущих педагогов – в условиях реализации Болонского процесса. Современное образование направлено на формирование молодого специалиста, который обладает не только определенной совокупностью знаний, но и является творческой и коммуникабельной личностью. Таким хотят видеть развитые общества молодое поколение – носителем общечеловеческих ценностей, способным к саморазвитию и самосовершенствованию. Гражданское общество, его демократические принципы и ценности направляют будущих педагогов к достижению высокой профессиональной компетентности, активному и принципиальному поведению во всех жизненных ситуациях.

Задачей работы является проведение анализа научных источников по вопросам формирования профессиональной компетентности будущих педагогов в условиях реализации Болонского процесса.

В статье рассмотрены основные направления формирования профессиональной компетентности будущих студентов в условиях реализации Болонского процесса. Приведена классификация ключевых компетенций в европейских странах. Названы пять шагов к обеспечению качества образования. Приведен ряд дидактических принципов, используемых при проектировании кредитно-модульной системы обучения будущих педагогов.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, Болонский процесс, ключевые компетентности, качество образования, дидактические принципы.

Yunchyk Valentina. Formation of Professional Competence Student – Future Teachers – in the Implementation of the Bologna Process. Modern education is directed at the formation of the young specialist that has not only a certain body of knowledge, but is creative and outgoing personality. So want to see developed society the younger generation – the bearer of universal values, capable of self-development and self-improvement. Civil society, its democratic principles and values directing future teachers for high professional competence, active and principled behavior in all situations.

The objective of the work is to analyze scientific sources on the professional competence of future teachers in the implementation of the Bologna process.

The main trends shaping professional competence of students in the implementation of the Bologna process are considered in the article. The classification of key competencies in European countries. The following five steps to ensure quality education are cited. The number of didactic principles used in the design of credit-modular system of training for teachers is represented.

Key words: professional competence, ECTS, key competencies, quality of education, didactic principles.

Стаття надійшла до
редколегії
11.02.2013 р.
